Masopust v Lažánkách

Tradice

„Masopust začíná podle dlouholeté tradice 7. ledna, den po svátku Tří králů. Ale jinak se to má s datem jeho závěru. Ukončení masopustu totiž závisí na datu Velikonoc. A protože je pohyblivé - podle prvního jarního úplňku -, pohyblivý je také konec masopustu, a tedy i délka jeho trvání. Masopust končí vždy o masopustním úterý, které předchází Popeleční středě, jak se nazývá první den čtyřicetidenního předvelikonočního půstu. A protože masopust a Velikonoce odděluje čtyřicet dnů, konec masopustu spadá do rozmezí 3. února až 9. března.

V pojmenování „masopust“ zřejmě staří Čechové spojili „maso“ s významem slova „pustit“ = dovolit, nikoliv je „opustit“ či od něj „upustit“. A v masopustním období maso, zejména vepřové, vskutku nechybělo, neboť to byl čas zabíjaček.
Hlavní oslavy masopustu patří jeho třem závěrečným dnům, neděli, pondělí, úterý.
Tomuto masopustnímu třídenní se říká ostatky, někde také končiny či fašank, fašaňky.
Bylo to období hodování a veselí, zabíjaček, svateb, vesnických bálů, městských plesů a karnevalů (reduty).

S masopustem přicházelo po důstojných oslavách křesťanských Vánoc období uvolnění. Konec zimy byl již v dohledu a s prvním táním přicházela naděje jara.“(1) S nadcházejícím jarem už nebylo třeba úzkostlivě šetřit zásoby. Lidé se tak připravovali na nadcházející půst.

Úlohou masek je bavit, šprýmovat, rozdávat veselí, porušovat zákazy. Každá maska měla dříve svůj význam. Masky symbolizovaly úrodu, plodnost, sílu, radost, štěstí, čas, strach, smrt, … Dnešní masky bývají směsicí tradičních masopustních postav jako byli Laufr a ženuška, turci, ras a kobylka, slaměný, žid, medvěd, ženich a nevěsta, kominík a další řemesla s maskami novodobými. Na rozdíl od minulosti, kdy šlo o záležitost pouze dospělých, účastní se dnešních průvodů i děti.

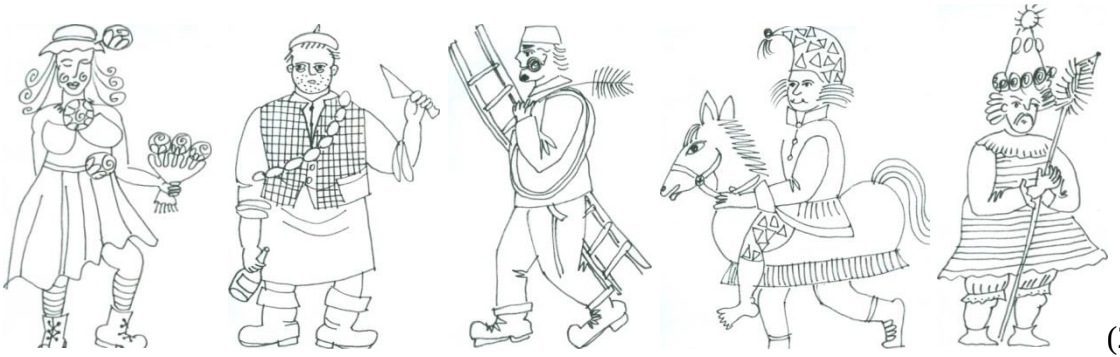

(2)

Výběr některých tradičních masek:

Laufr a ženuška: vedoucí průvodu. Laufr oslovuje hospodyni, nosí bílý oblek se strakatými hadříky a stužkami, na hlavě čepici ve tvaru homole, ženuška vybírá peníze.

Turci: bývají dva červení a dva modří, tancují kolečko – šátečkový nebo šavlový tanec.

Medvěd: patří k nejstarším maskám. Míval kolem krku zvonec, na řetězu ho vodívá medvědář. Medvěd se válí ve sněhu s hospodyní anebo s ní tancuje „vysoko, aby jí vyrostl vysoký len a konopí“.

Slaměný: je „oblečen“ do žitné slámy, na hlavě má kuželovitou čepici, obličej má začerněný. Symbolizuje úrodu.

Ras a kobylka: kobylka obchází stavení, ras ji hlídá na opratích, pak kobylku popravuje.

Má bílý oblek s červenými knoflíky, kolem krku doktorský fonendoskop, rozdává tabletky.

Žid: má velký nos a vousy, na sobě dlouhý kabát, na hlavě cylindr, na zádech pytel s tretkami, se kterými obchoduje. Představuje chaos.

Bába s nůší: chodí s židem, na zádech nůši s loutkou dítěte nebo dědka.

šátečkový tanec

masky Žida

masky medvěda z kožešiny a z hrachoviny

bába s nůší

Lažánky

Obec Lažánky leží západně od Brna na samém pokraji Českomoravské vysočiny v okrese Brno – venkov. V minulosti byla známá těžbou nerostných surovin (železo, kaolín, hnědé uhlí), do historie obce se však zapsali vápeníci, ostatně vápenec se zde těží dodnes. Obec má přes 700 obyvatel. Etnograficky se Lažánky nacházejí na rozhraní Brněnska a Podhorácka.

U nás v Lažánkách se do dnešních dnů zachoval zvyk vodit masky po vesnici a pochovávání basy. Nesmíme zapomenout na smažení koblih, které je všeobecně známou tradicí.

Současné ostatky se v Lažánkách konají o víkendu před popeleční středou, ne v masopustní úterý. Masopustní obchůzka po obci probíhá v sobotní odpoledne v doprovodu harmonikáře. Večer se koná ostatková zábava, kde je na programu přehlídka masek, pochovávání basy a ostatkové vystoupení dospělých, které je vyhlášenou atrakcí. V neděli je pro děti uspořádán maškarní karneval.

Základní škola v Lažánkách se aktivně podílí na organizaci těchto akcí od roku 2005.
Žáci se o masopustní tradici dozvídají v tematicky zaměřených hodinách. Učitelé nejenže nacvičují program se svými žáky na dětský masopustní průvod, ale připravují i rodiče na večerní ostatkové vystoupení. Dále škola zajišťuje výzdobu maškarního karnevalu.

Příprava masopustu ve škole

Příprava školního masopustu obnáší schůzku s rodiči, výrobu masek a doplňků se žáky (chrastítka, květiny, ostatkové právo) a výzdobu školních oken. Práci realizujeme buď v hodinách výtvarné výchovy nebo ve školní družině, popřípadě ve výtvarném kroužku.

Masky
Masky vytváříme kašírováním (vrstvením). Je to činnost náročná na prostor i pořádek. Proto práci nezadáváme žákům 1. a 2. ročníku, ale jen žákům 3. a 4. ročníku. Žáci tvoří ve skupinách. Nejprve svou pracovní plochu pokryjí ochrannou fólií. Nezbytné je také předem připravit hadr na ruce. Dále pak všichni trhají novinový papír na kousky, je to hlavní výtvarný materiál. Mezitím rozpustíme škrob na prádlo zastudena. Kostrou masek (hlava dědka, miminka, medvěda a koně) jsou lepenkové krabice, na kulaté tvary se obvykle používají nafouknuté balónky. Kostru žáci pokrývají vrstvou novinových útržků namočených do škrobu. Poté modelujeme detaily např. uši, obočí, nos, pusu, tváře a další. Tady si můžeme pomoci dalšími materiály jako je toaletní papír, vata, tvary vystřižené z kartonu, drát, atd. Je dobré závěrem zpevnit povrch masky většími kusy měkkého papíru, např. balícího (nevhodný je toaletní a kancelářský).

Proschlý korpus opatřujeme nejprve základním bílým nátěrem, poté barevnou malbou. Na bílý nátěr používáme latex a proto k práci volíme dvojici šikovných žáků, kteří jsou schopni barvit klidně, např. sami ve třídě po vyučování. Důvodem je, že díky gumové složce v latexu jde z oblečení a dalších povrchů barva velmi těžko vyprat. Nutná je proto velká ochranná fólie. Žáci musí pracovat opatrně, natíráme širokým, hlavně měkkým štětcem.

Naopak barevná malba by měla být živou žákovskou výtvarnou prací. Žáci pracují opět ve skupinách, aby se mohli na konečné vizáži masky domlouvat a aby také mohli společně prožívat radost z tvorby. Mají k dispozici temperové barvy, které žákům mícháme podle jejich požadavku (máme balení v lahvích). Žáky podporujeme v nápadech, nebráníme jejich fantazii, pouze zdůrazňujeme typické znaky masky.

Hotovou masku neopatřujeme závěrečným lakem, který by mohl malbu chránit před deštěm či sněhem. Riskujeme, že se nám malba při nepříznivém počasí při obchůzce poruší, ale to nám nevadí, žáci ji příští rok rádi opraví nebo přemalují. Nakonec masku upravíme tak, aby se dala prakticky nosit.

Květiny

Jde o papírové květy, které jsou atributem např. nevěsty nebo turků. K výrobě potřebujeme krepové papíry různých barev (záleží na záměru) a aranžovací drátek. Využíváme řasení papíru, překládání i natahování.

Chrastítka

Chrastítka (u nás štěrchátka) jsou jednoduché hudební nástroje, které si žáci ve školách běžně vyrábějí a používají nejen v hudební výchově. Ty masopustní jsou specifické tím, že jsou hodně barevné. My ve škole děláme několik druhů. Na masopust jsme zvolili výrobu z lepenkových trubek, protože jsou pevnější. Jako náplň lze použít např. hrách, fazole, korálky, nové koření, hořčičné semínko, rýži anebo knoflíky. Otvory zalepíme běžnou lepicí páskou, ozdobíme buď pestrobarevnými proužky ze samolepící fólie nebo pletacími přízemi výrazných barev. Výhodou práce je, že pokud učitel předem nachystá „výrobní linku“,
má postaráno, protože žáci zvládnou udělat celý výrobek zcela sami anebo si vzájemně pomohou.

Výzdoba oken

Žáci 1. a 2. ročníku přispívají k masopustní atmosféře zdobením školních oken. Cílem jejich tvorby jsou jakékoliv postavy masek. Předem jsou už obeznámeni s tradicí, prohlížíme si fotografie z loňské obchůzky, řeší pracovní listy. Výtvarným materiálem jsou opět samolepící fólie. Získali jsme je kdysi od sponzora, máme velkou škálu barev a využíváme je i během

školního roku i na jiné výtvarné práce. Vlastní žákovská tvorba je zcela volná, jediným žádaným kritériem je velikost postav přiměřená okennímu rámu. Žáci mohou pracovat jednotlivě nebo ve dvojicích. I učitel má plné ruce práce, protože hotové výrobky hned lepí do oken, a to zvenku. Bývá to práce plná nápadů a uvolněné tvůrčí pracovní atmosféry.

Ostatkové právo

V Lažánkách se zvyk předávání ostatkového práva nedochoval. Za ostatkové právo jsme zvolili meč. Žáci ho zdobí „po svém“, k dispozici mají opět barevné pletací příze a krepové papíry. Připravit ostatkové právo bývá u nás ve škole první starostí laufra, který bude vedoucím průvodu.

Masky žáků

V roce 2015 jsme sestavili skupinu pouze tradičních masek. Masky žáků byly výsledkem práce žáků, učitelů i rodičů. Realizaci předcházela prezentace rodičům o starobylých maskách, domluva a vzájemná pomoc. Základním pravidlem bylo, že mužské masky budou děvčata a do ženských postav budou převlečení chlapci (pokud budou souhlasit).

Laufr (Adam) a ženuška (Honza)

Husar (Karel)

Medvěd a medvědář (Michal a Filip)

Slaměný (Tomáš)

Vodník (Gábina)

Bába s nůší (Kuba) a dědek (Katka)

Řezník (Dan) a kominík (Jůlie)

Kořenářka (Tobiáš)

Ženich (Natálka) a nevěsta (Lukáš)

Smrti (Frída, Dominik a Dan)

Učitelé

Obchůzka po obci

Předávání ostatkového práva

Masky se scházejí před obecním úřadem pravidelně vždy v sobotu po obědě. Obchůzka začíná obřadem „předávání masopustního práva“, kdy vedoucí průvodu Laufr žádá pana starostu o povolení k obchůzce. Následuje žákovský program a vlastní obchůzka po obci.

Žáci v maskách chodí společně s dospělými maskami, škola má však zastávky pouze v domech maskovaných dětí. Akce by pro děti jinak byla velice zdlouhavá a náročná. Z toho důvodu nejsou do akce zapojeni žáci 1. ročníku. V roce 2015 se obchůzky účastnilo 19 žáků.

Vážený pane starosto,

žádám Vás jménem celého masopustního průvodu o povolení k obchůzce

po obci Lažánky dne 14. února léta páně 2015.

Zároveň Vám slibuji, že na nikoho v obci nezapomeneme,

budeme se chovat slušně a v pořádku dochodíme. (4)

Zastavení u domu

Laufr se ženuškou zazvoní u domu. Rodiče otevřou, všechny masky pozdraví, Laufr je pak osloví a nabídne program prostřednictvím papírových karet. Ty žáci vyrobili proto, aby si rodiče vytáhli pouze jedno číslo (báseň, píseň, tanec), se kterým se maškarádi předvedou. Vystoupení se tak nepravidelně střídá, což děti náramně bavilo. Po žákovském vystoupení následuje malé pohoštění. Ženuška vybírá darované peníze a sladkosti, Laufr poděkuje a s rodiči se rozloučí.

Hola, hola, já LAUFR vás zdravím,
vinšuju šťastné a veselé masopust!
Abyste dobře huduvale,
šeške, koblihe smažívale
a nám take nějakó dale!

Program

V roce 2015 jsme pro se žáky připravili následující vystoupení:

píseň Kam deš Honzo, kam deš Janku

tanec na píseň Kalamajka

tanec na píseň Řeznická

promluva Jémine, domine, masopust držíme

básně o řemeslnících

Jednotlivá čísla vždy předváděla určitá skupina dětí, ostatní tvořili doprovod, kdy zpívali, „hráli“ na chrastítka či vozembouch. Ten jsme měli zachovaný z předcházejících let.

S tímto programem, který byl zkrácen a upraven, jsme se zúčastnili MFF Dětská Strážnice v pořadu Tady jsme doma. (5)

Na masopust v Lažánkách se každoročně těší dospělí i děti.

Naším cílem ve škole je, aby si žáci uvědomili sounáležitost s ostatními obyvateli, aby si prožili pocit radosti z toho, že druhým rozdávají radost. Aby nezapomněli na zvyky svých předků a pokračovali v nich. Snad se nám tento úkol daří splnit.

Poznámky

(1) Motlová: Český rok od jara do zimy, s. 311 – 313.

(2) Ilustrace Jaroslav Ševčík.

(3) Použité kresby: Vondroušková A.: České zvyky a obyčeje, s. 59, 62, 63, 65, 66.

(4) Na tomto místě chci poděkovat Dr. Ireně Ochrymčukové z Muzea Brněnska v Předklášteří u Tišnova, která nám poskytla texty k obřadu a masopustní promluvy.

(5) Na tomto místě chci poděkovat Dr. Aleně Schauerové za odborné rady při úpravě programu.

Literatura

Mottlová M., Řízek T.: Český rok od jara do zimy. Fortuna Libri 2011.

Šotttnerová D.: Lidové tradice. Franek 2009.

Vavrušková A.: České zvyky a obyčeje. Albatros 2004.

Večerková E.: Rok v lidových obyčejích a slavnostech. Moravské zemské muzeum Brno 2009.

Vojancová I.: Masopust. NPÚ Pardubice.

Mgr. Jaroslav Ševčík, Základní škola v Lažánkách 2016.